

DESPRE „BENEFICIILE” REGIMULUI COMUNIST ÎN JUDEȚUL BIHOR: SUPRAVEGHERE ȘI CONTROL

Gabriel Moisa*

ABOUT THE “BENEFITS” OF THE COMMUNIST REGIME IN BIHOR COUNTY: SURVEILLANCE AND CONTROL (1948-1989)**

Abstract

Under the conditions of the totalitarian state, Bihor, like the whole country, has always lived in a supervised space. In this respect, specific institutions have been created. The most important was the Securitate, which over time had several names and technical subordinations. On 28 August 1948, the Presidium of the Grand National Assembly adopted Decree no. 221 on the establishment and organization of the General Directorate of People’s Security. The decree was published in the Official Gazette on 30 August 1948. It is the birth certificate of the police state. The present paper records a phenomenon present throughout the country, the supervision and almost total control of the society. The examples provided here fully demonstrate this reality.

Keywords: Bihor County, Securitate, Totalitarian state, Supervised space.

În condițiile statului totalitar, Bihorul, asemeni întregii țări, a trăit în permanență într-un spațiu supravegheat. În acest sens au fost create instituții specifice. Cea mai importantă a fost Securitatea, care de-a lungul timpului a avut mai multe denumiri și subordonări tehnice. La 28 august 1948 Prezidiul Marii Adunări Naționale adopta Decretul nr. 221 privind înființarea și organizarea Direcției Generale a Securității Poporului. Decretul a fost publicat în *Monitorul Oficial* la 30 august 1948¹. Este certificatul de naștere al statului polițienesc. În fruntea structurii a fost numit Pantelei Bodnarenko, devenit Gheorghe Pintilie, secondat de Alexandru Nikolski și Vladimir Mazuru. Denumită pe scurt Securitate, instituția a fost organizată încă de la început în mai multe centrale și regionale. Una dintre Direcțiile Regionale și-a avut sediul la Oradea, în fruntea ei aflându-se locotenent-colonelul Ludovic Czeller², adjunct fiind căpitanul Tamas Elekes. Deși de-a lungul timpului instituția a cunoscut transformări succesive ea a rămas cantonată în spațiul represiv, întreaga societate fiind atent supravegheată prin măsuri specifice.

Câteva luni mai târziu, la 23 ianuarie 1949 Poliția și Jandarmeria au fost desființate, locul lor fiind luat, după model sovietic, de o nouă structură de asigurare a ordinii publice interne numită Miliție. Denumirea oficială era aceea de Direcția Generală a Miliției. Primul comandant al Miliției a fost numit generalul locotenent Pavel Cristescu, care, potrivit unor autori, avea origini ruse³. Atribuțiile Miliției aveau și conotații de poliție politică. Printre îndatoririle sale era și aceea de a emite permise de rezidență, ceea ce-i facilita reglementarea mișcărilor de populație, de supraveghere a suspecților regimului și de pregătire a deportărilor⁴. Primul șef al Miliției Bihor a fost maiorul Tógyer Francisc. El ocupase încă de la instaurarea guvernului Groza funcția de șef al Inspectoratului Regional de Poliție Oradea, dovadă a faptului că structurile Ministerului de Interne erau controlate de comuniști încă de la instaurarea noului regim. Tógyer Francisc s-a dovedit de altfel extrem de util autorităților în contextul declanșării colectivizării agriculturii și a represiunii mișcărilor anticomuniste⁵.

* Universitatea Oradea, Muzeul Țării Crișurilor Oradea, gabimoisa@hotmail.com.

** Studiul de față este un fragment dintr-o lucrare mai amplă dedicată istoriei Bihorului în anii regimului comunist.

¹ *Monitorul Oficial* al Republicii Populare Române, nr. 200/30 august 1948, p. 7245–7246, dosar nr. 2, f. 6–9

² Florica Dobre (coord.), *Securitatea. Structuri/cadre, obiective și metode, vol. I. 1948-1967*, București, 2006, p. X

³ W. Bacon, *Romanian Secret Police*, în *Terror and Communist Politics: The Role of the Secret Police*, Londra, 1984, p. 142

⁴ Dennis Deletant, *Securitatea și statul polițienesc în România (1948-1989)*, în Marius Oprea, *Banalitatea răului. O istorie a Securității în documente 1949-1989*, Iași, 2002, p. 31

⁵ Gabriel Moisa, *Colectivizare, rezistență și represiune în în vestul României 1949-1951*, Oradea, 1999, passim

Securitatea și Miliția au avut o istorie strâns legată, când au fost sub aceeași umbrelă a Ministerului de Interne când separate. În permanență vor fi însă sub controlul politic al Partidului Comunist Român, iar când exista spectrul ieșirii de sub control politic era repede adusă la ordine.

Cel mai dur instrument de control și represiune a fost reprezentat de Securitate, Miliția secondând-o în acțiunile sale. Instituția lăsa senzația de control și supraveghere ermetică a societății, frica instalându-se treptat în mentalul colectiv. Toate categoriile sociale și profesionale erau penetrate de ofițerii acesteia începând cu elevii de școală generală și terminând cu oamenii din generațiile mai în vârstă, constituindu-și rețele de informatori care ajungeau în cele mai intime unghere ale sufletelor umane. Au fost create rețele informative inclusiv în rândurile elevilor, apropierea de aceștia realizându-se după o lungă analiză, dacă aveau „*sentimente patriotice*”⁶ și erau „*cinstiți și silitori la învățătură ceea ce garantează că va accepta colaborarea și ne va informa cinstit despre aspecte ce vom solicita*”⁷. Copiii erau puși să-și urmărească atât colegii „*care formează găști pentru a comite unele acte huliganice sau fac planuri de aventuri cât și profesorii care vor preda unele lecții denaturate*”⁸. Odată cu trecerea timpului acțiunile insidioase ale Securității coborau spre vârste tot mai mici ajungându-se, bunăoară, ca în februarie 1988 să fie recrutată o elevă orădeană de numai 15 ani, aceasta primind inclusiv un nume conspirativ în condițiile în care ofițerul de Securitate consemna că eleva „*a acceptat fără rezerve colaborarea cu organele noastre*”⁹. Putea fi un adevăr, dar în egală măsură și o formulă standard folosită în asemenea situații. Doleanțele Securității față de copii erau unele destul de complexe. Pe lângă spionarea și raportarea comportamentului colegilor de clasă, a profesorilor la ore, aceștia erau obligați să fie atenți la multe alte aspecte, cel mai des invocate erau în ultimii ani ai regimului comunist cele legate de posibilitatea urmării emisiunilor televiziunii maghiare de către colegii lor și dacă aceasta le schimba starea de spirit¹⁰. Trebuie spus însă că unii copii nu acceptau să devină informatori. Alții nu erau recrutați în ciuda posibilităților informative deoarece aveau o situație școlară precară, iar calitatea de informator iar „*putea crea greutăți în asimilarea materiilor școlare*”¹¹.

Situațiile de acest tip erau multiplicat la toate nivelurile societății, astfel încât nici o categorie socială nu scăpa nesupravegheată. Celor maturi li se cereau lucruri mult mai complexe cum ar fi de a surprinde starea de spirit a locuitorilor; să semnaleze manifestări dușmănoase la adresa conducerii de partid și de stat, să informeze despre persoane care ascultă și colportează știri transmise de posturi de radio străine precum Vocea Americii și Europa Liberă. În funcție de zona economică în care acționau, primeau misiuni specifice locului de muncă. Informatorii din rețea erau evaluați permanent, iar dacă instituția era mulțumită de activitatea lor erau menținuți mai departe. Cei mai merituoși erau recompensați cu sume importante de bani, acestea crescând odată cu trecerea vremii. Astfel, dacă în 1972 informatorul Fényes, primea pe semnătură suma de 300 de lei de la ofițerul de securitate¹², în 1977 informatorul Lucuță primea aceeași sumă „*cu ocazia zilei sale de naștere și a informațiilor bune pe care le-a furnizat, punctualitate la întâlniri, obiectivitate și corectitudine*”¹³. Lucuță s-a dovedit un foarte bun colaborator, sumele primite crescând de la un an la altul, astfel că la 31 martie 1981 primea pe semnătură 500 de lei¹⁴.

Existau și cazuri în care informatorii erau excluși din rețea, fie pentru că se dovedeau neserioși, nu mai ofereau date de interes operativ sau se pensionau, cum a fost cazul informatorului Fényes, pensionat la 1 aprilie 1983. În cazul acestuia din urmă ofițerul propunea abandonarea deoarece nu mai avea acces la informații, exprimându-și regretul întrucât de-a lungul activității sale, începută la 27 octombrie 1961 „*a dovedit atașament, sinceritate și interes pe parcursul îndelungatei sale colaborări cu organele de securitate....și a asigurat acoperirea*

⁶ A.C.N.S.A.S., *fond rețea*, dos. 125054, f. 5

⁷ *Ibidem*

⁸ *Ibidem*

⁹ *Idem*, *fond rețea*, dos. 130432, f. 1

¹⁰ *Ibidem*, f. 3

¹¹ *Idem*, *fond rețea*, dos. 125054, f.2

¹² *Idem*, *fond rețea*, dos. 125527, vol. 21 f. 12

¹³ *Idem*, *fond documentar*, dos. 1213, vol. 15, f. 234

¹⁴ *Ibidem*, f. 154

informativă a unor elemente dușmănoase din cadrul acestui cult”¹⁵.

Controlul prin intermediul rețelelor informative era dublat de alte metode operative precum filajul, perchezițiile secrete, interceptarea convorbirilor, anchete și interogatorii, urmăriri. Filajul era frecvent folosit în activități specifice fiind destinat atât unor cetățeni români cât mai ales celor străini care tranzitau sau stăteau în țară.

El a fost perfecționat de-a lungul timpului și tot mai mult aplicat, mai ales în cazul cetățenilor străini. Era vremea în care aproape toți cei care intrau în țară erau luați în filaj direct. Cum Bihorul era una dintre principalele porți dinspre occident, Securitatea din Bihor a recurs frecvent la asemenea acțiuni.

Sistemul era foarte bine pus la punct, iar „obiectivele” erau luate în colimator încă de la graniță sau, după caz, de la intrarea în județ. Toate mișcările lor erau supravegheate, știindu-se în fiecare moment unde se află și cu cine se întâlnesc. Toate acestea erau bine documentate și fotografiate. Așa au stat bunăoară lucrurile în cazul obiectivelor Hana și Silvia, ziariste din Republica Federală Germania, care au fost luate în filaj la orele 12.20 a zilei de 2 august 1988 la Piatra Craiului, supravegherea încheindu-se la ora 16.30 odată cu ieșirea din țară. Documentarea a fost laborioasă, fiecare întâlnire sau staționare fiind fotografiată de filaj¹⁶. Situații de acest gen se întâlnesc la fiecare prezență în județ a unor obiective străine.

Este sesizabil faptul că în 1989 Bihorul a fost vizitat de un număr tot mai mare de ziaristi și turiști. Exista bănuiala că aceștia veneau cu „treabă” în zonă pentru a lua pulsul locuitorilor în condițiile adâncirii crizei regimului. Unii chiar erau ziaristi în timp ce pentru alții această calitate era doar un alibi. Monitorizarea lor a scos la iveală faptul că de cele mai multe ori intrau în țară însoțiți de cetățeni ungari care îi acompaniau la întâlnirile din piețe, locuri izolate dintre blocuri, cu diverși cetățeni, membri ai minorităților. Așa au stat bunăoară lucrurile cu obiectivele Ene și Geta, doi ziaristi americani de origine evreiască, care au inspectat în 24 iunie 1989, orele 09 -15.25, și 25 iunie 1989, orele 0.30-2 dimineața, mai multe locuri și piețe din Oradea, s-au întâlnit cu membri ai comunității evreiești la cantina proprie și la Sinagogă, dând apoi o fugă în zona Aleșd-Borod. Pe parcursul șederii lor la Oradea Ene și Geta au fotografiat, conform documentelor Securității, vitrinele goale, cozile la diferite magazine, vitrinele librăriei cu operele lui Nicolae Ceaușescu și mai mulți țigani cu care au intrat în discuții. Filajul s-a încheiat la orele 2 dimineața în data de 25 iunie 1989, când au intrat pe teritoriul județului Cluj, unde au fost preluați în filaj de Inspectoratul Județean de Securitate Cluj¹⁷.

În cele mai multe dintre cazuri ziaristii sau „ziaristii” se limitau la culegerea de informații legate de starea de spirit a locuitorilor, fiind lăsați în pace, însă atent supravegheați. În unele situații limită filmele le erau distruse la ieșirea din țară. Au fost și situații în care unii ziaristi erau prelucați de Securitate prin intermediul celor cu care se întâlneau. Scopul era influențarea jurnalistului pentru a prezenta pozitiv situația din România. Era vorba mai ales despre oamenii de presă care veneau cu acreditări cunoscute și acceptate de autoritățile române. Un asemenea caz încheiat cu succes îl întâlnim în martie 1989 la Oradea, unde a sosit pentru informare un jurnalist al reputatului cotidian vest-german *Die Welt*. El a fost primit de cele mai importante oficialități ale județului și orașului, între care și primarul Gheorghe Groza. Ziaristul a fost însoțit permanent de către corespondentul local al TVR pe un traseu dinainte stabilit și gândit astfel încât concluziile să fie pozitive. La plecare, acesta s-a declarat încântat, cel puțin la nivel declarativ, de cele văzute subliniind că „nu mai crede în poveștile ungurești privind sistematizarea ...fiind plăcut impresionat de tot ceea ce i-a fost prezentat, inclusiv de modul general de viață al românilor ...nefiind de acord cu denigrarea realităților din țara noastră”¹⁸.

Perchezițiile secrete erau o altă armă a Securității în lupta du „dușmanii regimului”. Ele aveau loc atunci când se considera necesară o intervenție de acest gen. Principalii vizați erau străinii și oponenții regimului. Ziaristii erau cel mai adesea percheziționați la locurile de cazare. Autoritățile doreau să vadă corespondența lor cu ziarele care i-au trimis, fotografiile realizate și alte date care puteau conduce chiar la expulzarea lor. Exista suspiciunea întotdeauna că sunt în legătură cu serviciile secrete ale țărilor de proveniență. Americanii erau cei mai expuși,

¹⁵ Idem, *fond rețea*, dos. 125527, vol. 1 f. 108

¹⁶ Idem, *fond documentar*, dos. 17792, vol. 16, f. 5- 6

¹⁷ *Ibidem*, f. 97

¹⁸ *Ibidem*, f. 69-70

urmați de germani, francezi și englezi. Lucrurile erau luate foarte în serios de către organele locale de Securitate, acestea pregăteau cu meticulozitate desantul în camerele de hotel unde erau cazați. Înainte de percheziția secretă ofițerii serviciului de filaj cereau aprobarea șefului Securității județene în acest sens. Acesta elabora ulterior, în cazul în care aproba, un raport de propunere de percheziție, invocând argumentele în favoarea realizării ei¹⁹, iar mai apoi desemna ofițerul care va face percheziția. În intervalul percheziției cel/cei vizați erau urmăriti, astfel încât dacă erau în cameră ofițerul aflat acolo să părăsească zona.

Percheziția se făcea cu complicitatea conducerii hotelului precum s-a întâmplat în cazul celor trei ziariști americani prezenți la Oradea în septembrie 1989 în scopul cunoașterii realităților românești. Percheziția a avut loc în 10 septembrie 1989 și a avut aprobarea scrisă a șefului Securității județului Bihor. Raportul ofițerului reliefa faptul că în camerele celor trei ziariști cazați la Hotelul Dacia au fost găsite patru sacoșe cu efecte personale și mâncare. Într-una dintre acestea au fost găsite trei scrisori ale unor cetățeni români de etnie maghiară care trebuiau duse în Statele Unite ale Americii. Acestea au fost desfăcute, fotocopyate și lipite la loc. Au fost identificați desigur și autorii scrisorilor, doi erau din Oradea și unul din Timișoara²⁰.

Supravegherea cetățenilor din rațiuni politice a cunoscut metode diverse. Una dintre cele mai invazive tehnici era aceea a interceptării telefoanelor. În cele mai multe cazuri era vorba despre complicitatea serviciilor telefonice ale Poștei Române. Chiar dacă convorbirile erau efectuate din cabine telefonice din interiorul Poștei sau de la telefoane publice acestea erau înregistrate dacă cel care vorbea era în vizorul Securității²¹. Erau ascultate și telefoanele din incinta locuințelor. O atenție foarte mare era acordată și în acest caz cetățenilor străini care vorbeau la telefon sau în cadrul unor întâlniri private cu cetățeni români. Tehnicile de lucru erau sofisticate, așa cum o dovedește cazul ziaristului de la cotidianul german *Die Welt* care la 18 martie 1989 a purtat o discuție în limba germană în holul Hotelului Dacia din Oradea cu alți doi cetățeni. Toată discuția a fost înregistrată prin intermediul unor emițători alimentați de la o baterie, situați în apropierea celor care conversau²². Ziaristul era considerat favorabil regimului. Totuși, acesta a fost foarte atent monitorizat. Ofițerul de Securitate semnală faptul că asupra ziaristului planează încă îndoiala, deoarece era conștient că se încearcă cumpărarea sa „ca să fac propagandă pentru comuniștii de la București”²³. Totuși, cel care a realizat înregistrarea conchidea că sunt speranțe ca, odată plecat în Germania, să realizeze reportaje favorabile României.

Atunci când se considera necesar, Securitatea trecea direct la anchetarea și interogarea celor aflați în vizor. Dacă în anii stalinismului anchetele și interogatoriile erau dintre cele mai dure, anii '70-'80 au cunoscut o rafinare a tehnicilor de anchetă, renunțându-se în cele mai multe cazuri la relele tratamente corporale. Nu lipseau însă presiunile și intimidările psihice. Ele dădeau rezultate de cele mai multe ori. Erau supuse anchetelor toate categoriile de cetățeni care intrau în vizor, chiar și minori când se considera necesar. Sunt numeroase situații de acest gen. Copiii cedau cel mai ușor, așa cum a fost cazul unei eleve de liceu din Oradea anchetată pentru a se afla orientările religioase ale membrilor familiei sale. Ea a fost invitată în fața ofițerului pentru a da declarații chiar în mijlocul vacanței de vară a anului 1975, acest fapt marcând-o teribil întrucât a fost luată direct de la joacă²⁴. Totuși, când era vorba despre minori, înainte de a se lua măsuri coercitive directe împotriva lor Securitatea depunea eforturi în direcția „destrămării anturajelor” nefaste considerate că generează dizarmonie cu ordinea socialistă²⁵.

Avertizările în vederea destrămării unor anturaje și prietenii care duceau la încălcarea legalității și moralei comuniste erau frecvente în cazul minorilor. Astfel, în iunie 1983 un grup de elevi de la Liceul Iosif Vulcan din Oradea a fost atenționat să renunțe la anturajul „csoves-disco” care îi făcea să asculte muzică „decadentă” în internatul liceului²⁶. Odată identificați,

¹⁹ *Ibidem*, f. 23

²⁰ *Ibidem*, f. 22

²¹ *Idem*, *fond documentar*, dos. 1211, vol. 23, f. 96-99

²² *Idem*, *fond documentar*, dos. 17792, vol. 16, f. 60-62

²³ *Ibidem*, f. 62

²⁴ *Idem*, *fond informativ*, dos. 210983, vol. 1, f. 52-53

²⁵ *Idem*, *fond documentar*, dos. 1195, vol. 23, f. 171

²⁶ *Idem*, *fond documentar*, dos. 1198, vol. 117, f. 27

elevii au fost dați în răspunderea „factorilor educaționali din școală, a organizației UTC din școală pentru influențarea lor pozitivă”²⁷. Luna următoare, iulie 1983, era atenționat un grup de elevi de clasa a XII-a de la Liceul Industrial nr. 5 din Oradea care purtau discuții denigratoare la adresa tinerilor din România în contextul unor comparații cu tineri din „alte țări în care chipurile tineretul are o libertate deplină”²⁸. Pentru a se opri în fașa evoluției considerate antisociale, cei vinovați de proliferarea acestor activități ostile în rândul elevilor de liceu au fost avertizați. Unul dintre aceștia era tehnicianul de sunet al formației orădene de muzică rock intitulată Metrock²⁹.

Erau avertizați nu numai minorii ci și persoane de altă vârstă. În cazul lor motivele erau dintre cele mai diverse. Unii pentru că făcuseră politică legionară, național-țărănistă sau liberală între cele două războaie mondiale și fuseseră semnalati că discutau despre faptul că în perioada respectivă în România s-a trăit bine, spre deosebire de anii '80 când fuseseră luați în vizor, cazul preotului din Nimăiești sau a unor locuitori din Miersig³⁰, iar alții pentru că discutau contra regimului, cazul unui instalator din Oradea, a unui muncitor de la IFET Gepiș care dorea să fugă din țară sau a unui miner de la Borozel, acesta din urmă fiind considerat și un baptist fanatic. Un caz mai atent prelucrat în anii '80 a fost acela al unui lăcătuș auto de la Întreprinderea minieră Dobrești, domiciliat în Aștileu. Motivul era legat de „instigare la emigrare și afirmării cu conținut dușmănos la adresa țării noastre”³¹. Raportul ofițerului care a stat de vorbă cu toți aceștia sublinia că au fost avertizați pentru ultima dată să înceteze aceste activități, iar „elementele avertizate au recunoscut faptele imputate, le-au regretat și s-au angajat ca pe viitor să nu mai comită fapte împotriva securității statului”³². Securitatea avea metode mai blânde de acțiune chiar și în cazul unor elemente coagulate. Un asemenea grup, format dintr-un avocat pensionar orădean de 69 de ani, fost secretar al poliției legionare din Timișoara în perioada statului național legionar, un inginer agronom orădean de 71 de ani, fost, la rândul său, membru al mișcării legionare, un fost ofițer din armata regală de 69 de ani din Oradea și un medic pensionar de 71 de ani, au fost avertizați în septembrie 1983 de către șeful Securității bihorene să nu se mai întâlnească și să nu mai facă comentarii negative la adresa României comuniste, în caz contrar vor suferi consecințele legii³³. Aceste poziționări arată o schimbare de tactică a Securității. Asemenea acuzații ar fi fost pedepsite în anii '50 cu câțiva ani grei de închisoare, dacă nu erau executate pe loc.

Printre cele mai supravegheate teritorii în anii regimului comunist au fost cele ale cultelor religioase. Toate cultele erau luate în vizorul Securității. Unele au fost urmărite, considerate tolerate, în timp ce altele au fost de-a dreptul desființate, cazul Bisericii greco-catolice. Urmărirea cultelor a început încă înainte de înființarea propriu zisă a Securității, când funcționau Inspectoratele Regionale ale Siguranței. În fruntea lor se găseau deja oameni fideli comuniștilor din punct de vedere politic. În fruntea celui bihorean s-a aflat în perioada 1946-1948 Gavrilă Birtaș, comunist din ilegalitate, tâmplar de meserie. În 1947 erau semnalate deja acțiuni concrete împotriva unor ierarhi ortodocși. Într-un document semnat de Gavrilă Birtaș, datat 20 septembrie 1947, adresat Direcțiunii Generale a Siguranței Statului, acesta semnală atitudinea înalților ierarhi ortodocși din zonă față de puterea comunistă. Principalul vizat era episcopul de Oradea Nicolae Popovici. Alături de el se afla protopopul Sebastian Rusan, viitor episcop al Maramureșului. Episcopul Nicolae Popovici era considerat un filo-american și filo-englez care susținea că salvarea României nu putea veni decât de acolo. În plus, acesta ar fi având o atitudine șovină și „reacționară” și nu agreează regimul comunist³⁴. Supravegherea nu viza numai ierarhi superiori ortodocși ci și clerul mirean. Acest lucru era dat în grija birourilor locale de Securitate. Într-un document semnat de locotenent-colonel Ludovic Czeller și căpitanul Elekes Tamás, emis la 27 noiembrie 1948 de către Biroul de Securitate Marghita, este surprinsă dimensiunea supravegherii, una aproape totală și care

²⁷ *Ibidem*

²⁸ *Ibidem*, f. 36

²⁹ *Ibidem*

³⁰ *Ibidem*, f. 27

³¹ *Ibidem*, f. 36

³² *Ibidem*

³³ *Ibidem*, f. 44

³⁴ *Idem*, fond documentar, dos. 1222, vol. 4, f. 65

viza date despre toți preoții ortodocși ostili regimului comunist din zona Marghita³⁵. Ludovic Czeller era la ora respectivă șeful Securității bihorene, funcție în care fusese numit încă de la înființarea sa, și unde a rămas până în anul 1950³⁶.

Aflat în vizorul Securității, episcopul Nicolae Popovici a fost urmărit în permanență, fiind flancat de numeroși informatori care au dat note defăimătoare despre ierarhul bihorean. Într-una dintre acestea, datată 27 octombrie 1949, episcopul era caracterizat ca fiind un anticomunist convins³⁷, pentru ca o lună mai târziu, la 23 noiembrie 1949, într-un Raport al Direcțiunii Regionale a Securității Poporului Oradea către Direcțiunea Generală a Securității Poporului, semnat de căpitanul Iosif Paicovici și sublocotenentul Ștefan Litvin, episcopul Nicolae Popovici să fie zugrăvit ca un personaj dificil, aflat în conflict cu autoritățile comuniste centrale și locale³⁸. Consecința șicanărilor și presiunilor a fost eliminarea din scaunul episcopal și trimiterea lui în domiciliu forțat la Mănăstirea Cheia la sfârșitul anului 1950, unde a și încetat din viață la 20 octombrie 1960.

Urmărirea clerului ortodox, a unor asociații bisericești sau a simplilor enoriași ortodocși a fost un fenomen continuu până la căderea regimului comunist în 1989. Periodic se făceau analize și rapoarte ale Securității Bihor în care se discuta „starea de spirit a preoților ortodocși”³⁹. Ilustrativ din această perspectivă este cazul lui Traian Dorz, unul dintre liderii organizației ortodoxe *Oastea Domnului*, urmărit începând cu 1947 până la moartea sa petrecută în 20 iunie 1989. Dizolvarea organizației, considerată o sectă foarte periculoasă de regimul ateu de la București, a însemnat punerea lui sub un control total vreme de 49 de ani⁴⁰. Destinul său a fost crunt marcat de Securitate vreme de jumătate de secol⁴¹.

Nici greco-catolicii nu au scăpat de supravegherea Securității. Regimul comunist nu accepta ca o ierarhie bisericească românească să fie supusă unui for tutelar din afara granițelor țării așa cum era Biserica greco-catolică în relație cu Vaticanul. Tocmai de aceea un întreg cortegiu de acțiuni au vizat confesiunea înainte de „revenirea” la ortodoxie petrecută la sfârșitul anului 1948, act care a marcat desființarea cultului. Acest moment a însemnat începutul unei perioade negre a istoriei bisericii, cu arestări, atât din rândul ierarhilor cât și a credincioșilor de rând. Pentru a supraveghea și a controla cât mai bine viața comunității greco-catolice românești au fost folosiți pe scară largă informatorii din sânul preoților sau foștilor preoți care au acceptat să treacă la ortodoxie. Membrii săi trebuiau atent controlați și supravegheați. Unii informatori și-au făcut treaba cu sârg, dând informații calde despre destinul preoților și ierarhilor greco-catolici, precum a fost cazul informatorului Nero, fost preot greco-catolic, care oferea la 18 martie 1949 un amplu tablou al realităților din cadrul cultului în raport cu noile autorități comuniste și cu Episcopia Ortodoxă de Oradea⁴². Acesta susținea că „conducerea Episcopiei Ortodoxe de Oradea nu conlucra cu elementele achiziționate de la greco-catolici”⁴³, ceea ce punea sub semnul întrebării proiectul unificării susținut de regimul comunist. În plus, afirma Nero, masa credincioșilor acestei confesiuni rămasă fără preoți înclinau mai degrabă spre romano-catolici decât spre ortodocși⁴⁴.

Episcopii greco-catolici erau urmăriți prin intermediul informatorilor din imediata lor apropiere. Printre cei mai prolifici informatori aflați în vecinătatea episcopului Valeriu Traian Frențiu era Vespasianus, probabil un sfătuitor al acestuia, întrucât oferea detalii dintre cele mai precise despre episcop sau despre alți episcopi cu care venea în contact. Faptul că delataționistul era la cel mai înalt nivel este dovedit de o notă informativă din iunie 1948 când toți cei 7 episcopi greco-catolici s-au întâlnit în taină la Oradea pentru a stabili liniile de acțiune în contextul în care, la presiunile guvernului, mitropolitul Nicolae Bălan lansase la 15 mai

³⁵ *Ibidem*, f. 142

³⁶ Mihai Burcea, Marius Stan, Mihail Bumbăș, *Dicționarul ofițerilor și angajaților civili ai Direcției Generale a Penitenciarelor, Aparatul Central (1948-1989)*, vol. I, Iași, 2009, p. 181-184

³⁷ A.C.N.S.A.S., *fond documentar*, dos. 1222, vol. 4, f. 124

³⁸ *Ibidem*, 140-141

³⁹ *Ibidem*, f. 372

⁴⁰ *Idem*, *fond informativ*, dos. 4964, vol. 1, f. 21

⁴¹ *Ibidem*, f. 1-96

⁴² *Idem*, *fond documentar*, dos. 1222, vol. 4, f. 86

⁴³ *Ibidem*

⁴⁴ *Ibidem*

1948 îndemnul de unificare a ortodocșilor și greco-catolicilor. Autoritățile au aflat astfel că ierarhii uniți îl desemnaseră pe episcopul Iuliu Hossu să redacteze trei memorii, unul adresat clerului și credincioșilor, altul primului ministru și un altul președintelui Prezidiului Marii Adunări Naționale, în care să fie precizată poziția Bisericii față de tentativele de unificare cu Biserica Ortodoxă Română⁴⁵. Supravegherea informativă s-a amplificat foarte mult după acest moment, iar notele informative erau din ce în ce mai amănunțite. Una dintre acestea amintea, bunăoară, despre fiecare preot din zona Marghita, ortodox și greco-catolic deopotrivă, în legătură cu poziționarea față de unirea bisericească⁴⁶. Cel mai urmărit era episcopul Valeriu Traian Frențiu, acesta fiind încadrat de numeroși informatori. Cei mai prolifici au fost Vespasianus, Mihai și Marcu⁴⁷. Delațiunile mergeau până acolo încât vizau inclusiv conținutul serviciului religios din catedrala greco-catolică orădeană, scoțând la iveală momente emoționante din viața instituției. Un asemenea moment a fost slujba din 10 octombrie 1948 la care au luat parte episcopul Valeriu Frențiu alături de canonicii Augustin Maghiar și Coriolan Tămăianu. Nota informativă sublinia că discursul ținut de episcop i-a emoționat foarte tare pe credincioșii prezenți care au înțeles că episcopul își ia rămas bun de la ei. Două săptămâni mai târziu, la 28 octombrie 1948, Valeriu Traian Frențiu a fost arestat⁴⁸. Un ierarh foarte urmărit de structurile represive orădene ale statului comunist a fost și episcopul Ioan Suci, care a avut în jurul său mai mulți informatori. Între aceștia îi amintim pe informatorii Mihai, Ion și Costache⁴⁹. Arestarea lui Valeriu Traian Frențiu nu a însemnat sfârșitul prigoanei, ci mai degrabă începutul ei, în condițiile în care Securitatea constata că în rândurile preoților și credincioșilor greco-catolici începea o adevărată rezistență împotriva desființării cultului. În aceste condiții Direcțiunea Regională a Securității Poporului Oradea adresa nenumărate ordine către Serviciile Județene de Securitate subordonate, cele din Satu-Mare, Sighet și Zalău, prin care li se cerea să nu scape din atenție problema greco-catolică⁵⁰.

În cadrul problemei „culte-secte”, cum era denumită de Securitate, un loc important era ocupat de urmărirea informativă a ierarhilor și preoților romano-catolici. Asemeni celorlalte culte, romano-catolicii au intrat repede în vizorul Securității pentru a se descoperi „starea de spirit” existentă în rândul ierarhilor și membrilor acestui cult în condițiile în care imediat după preluarea totală a puterii în România se prefigura ruperea legăturilor cu papalitatea⁵¹. Securitatea a încercat să subordoneze total ierarhia romano-catolică, având parte chiar și de unele succese. Unul dintre acestea a constat în edificarea unei organizații numite „Acțiunea Catolică”, în care intrau „preoții care s-au aliniat regimului comunist ca să preia controlul asupra Bisericii Catolice”⁵². Scopul era construirea unei biserici romano-catolice naționale. La începutul lunii septembrie 1950, Direcția Regională de Securitate Oradea primea ordine clare în această direcție. Câteva zile mai târziu, la 7 septembrie 1950, ofițerii raportau că episcopul romano-catolic de Oradea, Adalbert Schiffert, era ostil „Acțiunii Catolice” și că efectua demersuri pentru a zădărnici acțiunile acestei organizații controlate de comuniști⁵³. De-a lungul întregii perioade comuniste romano-catolicii au fost acceptați de regimul comunist ca religie oficială, ierarhii și preoții fiind însă atent supravegheați. Controlul s-a realizat atât cu informatori din cadrul preoților cât și cu alte mijloace. Majoritatea documentelor iterează atât situații în care asistăm la atitudini colaboraționiste din partea unor prelați, cât și la acte de opoziție precum cel al episcopului de Oradea, Adalbert Schiffert⁵⁴.

Nerecunoascute oficial de regimul comunist, cultele neoprotestante au fost mult mai aspru supravegheate, iar măsurile coercitive erau dintre cele mai dure. Practicanții acestor culte erau adesea arestați la ordinele Securității doar pentru că erau membri ai vreunui cult neoprotestant, agravantă fiind situația celor care făceau prozelitism. Într-o primă fază credincioșii

⁴⁵ *Ibidem*, f. 64-65

⁴⁶ *Ibidem*, f. 84

⁴⁷ *Idem*, fond penal, dos. 1151

⁴⁸ *Idem*, fond documentar, dos. 1222, vol. 2, f. 144

⁴⁹ *Idem*, fond documentar, dos. 8792, f. 62-64

⁵⁰ *Idem*, fond documentar, dos. 1192, vol. 7, f. 172-174

⁵¹ *Ibidem*, f. 1-3

⁵² *Ibidem*, f. 8

⁵³ *Ibidem*, f. 24-25

⁵⁴ *Ibidem*, f. 186-187

erau avertizați, la îndemnul ofițerilor de Securitate, de conducerea întreprinderilor unde lucrau. Așa au stat lucrurile bunăoară cu o angajată a Fabricii de Mase Plastice Viitorul din Oradea, reclamată conducerii că face prozelitism la 21 februarie 1964 de către „*un lăcătuș candidat de partid*”⁵⁵. Credincioasa baptistă era de altfel recidivistă întrucât mai fusese atenționată și în 1962 că propagă această religie. Cu acel prilej s-a angajat că va înceta această activitate. Întrucât nu a făcut-o, a intrat din nou în vizorul Securității⁵⁶. Acest caz este unul reprezentativ pentru modul în care Securitatea, subordonată politic Partidului Comunist Român, controla și supraveghea acest tip de activitate. Această credincioasă a fost urmărită decenii de-a rândul doar pentru că aparținea unui cult neoprotestant.

Pentru a dovedi apartenența la cultele neoprotestante, Securitatea efectua numeroase percheziții domiciliare în lipsă, fila și fotografia suspectii, înregistra discuțiile lor, adică aloca fonduri substanțiale, în condițiile în care în România anilor '80 criza economică era din ce în ce mai prezentă⁵⁷. Uneori cei urmăriți reacționau. Așa au stat lucrurile în cazul unui credincios care, în iunie 1983, a redactat un memoriu către conducerea Inspectoratului Județean Bihor al Ministerului de Interne, solicitând restituirea materialelor religioase confiscate cu prilejul unei percheziții din mai 1983⁵⁸.

Reformații nu au scăpat nici ei de control. Una dintre cele mai eficiente modalități de supraveghere a fost și în acest caz cea prin intermediul informatorilor, unii făcând parte inclusiv din ierarhia bisericească. Unul dintre cei mai longevivi colaboratori a fost informatorul Fényes. Preot reformat, acesta a urcat ierarhic până la calitatea de consilier economic al Eparhiei reformate de Oradea. Activitatea sa a fost prodigioasă, fiind recompensată periodic, inclusiv pecuniar, de organele de Securitate acoperind anii 1961-1983⁵⁹.

Au fost și preoți reformați ostili care nu au putut fi atrași și care au fost urmăriți întreaga perioadă. Unul dintre cele mai relevante cazuri a fost cel al preotului reformat Ferenc Visky⁶⁰. Preot în Paleu în ultima parte a activității sale, Ferenc Visky a început să fie urmărit încă de la instalarea regimului comunist, iar urmărirea s-a încheiat abia în 1989. În tot acest timp a avut deschise nu mai puțin de trei dosare de urmărire informativă pe numele său în 1952, 1969, iar ultimul în 27 iulie 1980⁶¹. Preotul Visky devenea din ce în ce mai periculos pentru regim întrucât la începutul anilor '80 acesta a fost vizitat de mai mult ori chiar de către reprezentanți ai ambasadei Statelor Unite ale Americii la București⁶². În aceste condiții, Securitatea a intervenit la conducerea Episcopiei reformate de Oradea pentru a-l pensiona, fapt împlinit în anul 1983.

Lumea satului a fost un teren de exersare a supravegherii extrem de larg utilizat. În primul deceniu și jumătate de la instaurarea comunismului, satul bihorean a și dat motive în acest sens, răscoalele țărănești din anul 1949 reprezentând doar vârful de lance al atitudinii anticomuniste a lumii satelor⁶³. Se dorea cunoașterea pulsului lumii satului în contextul demarării procesului de colectivizare a țărânimii. De altfel, majoritatea notelor informative făceau referire în primii ani la comentariile țăranilor privind schimbările din agricultură, poziția lor față de înființarea gospodăriilor agricole de stat, precum și despre revoltele țărănești din satele și comunele Bihorului și consecințele lor imediate⁶⁴. Bihorul rural a ajuns să fie foarte atent monitorizat, iar pentru aceasta s-au conceput planuri și s-au depus eforturi serioase. Un document al Securității din 25 mai 1950 vorbește clar despre necesitatea lărgirii rețelei informative prin creșterea numărului informatorilor⁶⁵.

⁵⁵ Idem, *fond informativ*, dos. 3923, vol. 3, f. 288

⁵⁶ *Ibidem*

⁵⁷ Idem, *fond informativ*, dos. 3923, vol. 6, ff. 67-68

⁵⁸ *Ibidem*, f. 118

⁵⁹ Idem, *fond rețea*, dos. 125527, vol. 1 f. 108

⁶⁰ Csongor János, *Procesul membrilor mișcării de reînnoire spirituală „Bethania”*, în Cosmin Budeancă, Florentin Olteanu (coord.), *Forme de represiune în regimurile comuniste*, Editura Polirom, Iași, 2008, p. 318-338.

⁶¹ A.C.N.S.A.S., *fond informativ*, dos. 3923, vol. 7, f. 127

⁶² *Ibidem*, f. 127-128

⁶³ Gabriel Moisa, *Colectivizare, rezistență și represiune în vestul României (1948-1951)*, Oradea, 1999, 176 p.; Gabriel Moisa, Cristina Liana Pușcaș, *1949 în Bihor. Înlăturarea chiaburimii – o manifestare a luptei de clasă la sate*, Oradea, 2014, 189 p.

⁶⁴ A.C.N.S.A.S., *fond documentar*, dos. 1205, vol. 6, f. 64

⁶⁵ Idem, *fond documentar*, dos. 1205, vol. 11, f. 179-180

Specificul activităților Securității din mediul rural s-a modificat de-a lungul timpului, în schema operativă fiind angrenată și Miliția. Consolidarea sectorului agricol socialist a generat alte teritorii de analiză ale ofițerilor de Securitate. În anii '70-'80 obiectivele vizau tematici noi legate de realitățile economice și politice extrem de sumbre. Pe măsura apropierii sfârșitului regimului, munca operativă reflectă de fapt marile probleme ale societății românești. Astfel, un raport al Securității din 11 noiembrie 1985 referitor la starea de spirit din comuna Săcuieni reflectă faptul că erau monitorizate deplasările efectuate de locuitorii comunei în Republica Populară Ungară în contextul utilizării permiselor de mic trafic, relațiile localnicilor cu cetățenii străini care veneau în zonă, audierea și răspândirea știrilor difuzate de diferite posturi de radio străine dar și dacă pe teritoriul comunei cetățenii se manifestă împotriva regimului⁶⁶.

Doi ani mai târziu, atenția cădea asupra altor aspecte. Un raport din noiembrie 1987 semnat de informatorul Georgescu, domiciliat în satul Poiana, semnaleză nemulțumirile localnicilor legate de întreruperile în furnizarea energiei electrice, care generau atât dificultăți în administrarea gospodăriilor cât și pentru elevii care făceau naveta. Remarcăm de asemenea că Georgescu semnală un fenomen din ce în ce mai prezent în viața sătenilor, lipsa aprovizionării cu pâine, în condițiile în care livrarea acesteia era condiționată de predarea cotelor de cartofi spre achiziții de către localnici⁶⁷.

Majoritatea nemulțumirilor lumii satului erau legate de deteriorarea nivelului de trai. Securitatea cunoștea foarte bine situația și o raporta. Ridicarea nivelului de educație în spațiul rural a determinat o distribuție mai mare a nemulțumirilor inclusiv în zone în legătură de legislația muncii. În martie 1983 era semnalată bunăoară o stare de spirit negativă în mai multe zone din Bihor cauzată de aplicarea Legii nr. 3/1982 referitoare la participarea cu părți sociale a oamenilor muncii din unitățile economice de stat la constituirea fondului de dezvoltare economică, aprobată de Marea Adunare Națională la 20.11.1982⁶⁸. Nemulțumirile erau legate și de creșterea cheltuielilor legate de încălzire și de furnizare a apei calde acolo unde era cazul. Fenomenul era amplu semnalat pentru spațiul urban bihorean. Reducerile de personal din anumite instituții determinate de eficientizarea economică generau în egală măsură nemulțumiri, însă cele mai profunde proteste au fost față de modul în care au crescut obligațiile către stat ale membrilor cooperatori în paralel cu abuzurile referitoare la retribuirea membrilor CAP cu cantități mici de cereale în natură. La începutul anului 1983 cooperatorii au ridicat vocal problema creșterii numărului de norme agricole (o normă reprezenta o zi de muncă) la 80 de zile pe an de fiecare membru. Numărul de zile de muncă era considerat prea mare. Mai potrivită ar fi fost, în opinia lor, o cifră cuprinsă între 20-30 zile de lucru. O problemă ridicată în adunările CAP și semnalată de Securitate era obligativitatea prestării unor zile de muncă inclusiv de către sătenii care lucrau în industrie, în condițiile în care nu erau plătiți⁶⁹. În plus, cooperatorii nu puteau să nu observe faptul că tractoarele lucrau tot mai puțin pământul, locul lor fiind luat de țărani care făceau manual muncile agricole. Cauza era lipsa carburantului, de unde și creșterea numărului de norme pentru țărani.

Constrângerile din lumea satului erau din ce în ce mai frecvente și apăsătoare ceea ce a determinat destule comentarii ale țăranilor⁷⁰. Într-un buletin informativ al Securității din 1984 erau reliefate opiniile negative ale sătenilor referitoare la reglementările Decretului nr. 70 din 1 martie 1984 privind contractările și achizițiile de animale, păsări și produse animale la prețuri impuse de stat. Conform acestuia, „*locuitorii din mediul rural și urban care dețin terenuri agricole au obligația, potrivit legii, să le cultive, să crească animale și păsări, în vederea obținerii produselor animale necesare acoperirii nevoilor proprii de consum, contractării și predării unor cantități sporite de produse pentru fondul de autoaprovizionare și pentru fondul de stat*”⁷¹. Decretul marca de fapt reintroducerea mascată a cotelor obligatorii pentru gospodăriile țărănești, dovadă a crizei profunde prin care trecea România. Fiecare gospodărie avea obligația să contracteze anual „*cel puțin 800 litri lapte de fiecare vacă și cel puțin 17*

⁶⁶ Idem, *fond documentar*, dos. 1223, vol. 39, f. 85-86

⁶⁷ Idem, *fond rețea*, dos. 1846, vol. 2, f. 4

⁶⁸ Idem, *fond documentar*, dos. 1198, vol. 117, f. 15-16

⁶⁹ *Ibidem*, f. 15

⁷⁰ *Ibidem*, f. 68

⁷¹ *Buletinul Oficial al Republicii Socialiste România*, nr. 16 din 1 martie 1984, pe legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/28409

litri de fiecare oaie sau produse lactate în echivalent⁷² și cel „puțin 25 de oua pentru o gaina ouatoare, dar nu mai puțin de 250 de ouă anual⁷³. Condiționările continuau cu alte produse din gospodărie.

Nemulțumirile legate de condiția economică a cetățenilor s-au perpetuat, fiind semnalate inclusiv în preajma și în timpul Congresului al XIV-lea (20 noiembrie 1989-24 noiembrie 1989). Astfel, la 10 noiembrie 1989, fuseseră semnalate nemulțumiri ale oierilor din zonele Cherechiu și Diosig⁷⁴ cauzate de „*obligațiile contractuale în natură*”⁷⁵. Crescătorii de oi se numărau printre puținele categorii sociale cu oarecare autonomie economică în România vremii, fapt reieșit inclusiv din rapoartele Securității care semnalau printre ciobani oameni cu avere importantă. Unul dintre aceștia, Veronica Maniu din Cherechiu, în vârstă de 60 de ani, avea în proprietate 1300 de oi, trei case în județele Alba, Sibiu și Bihor, precum și un autoturism ARO Diesel⁷⁶.

Criza economică afecta profund și sectorul zootehnic. Securitatea avea permanent sub observație fermele de animale. În ultimii ani erau semnalate tot mai multe accidente care conduceau la moartea unui mare număr de păsări sau animale. Principalele cauze invocate de informatori erau lipsa alimentelor, subnutriția și intoxicația. Mortalitatea în rândul păsărilor era foarte mare, astfel că numai în intervalul 5-12 februarie 1983 au murit, potrivit datelor instituției represive, peste 16.000 de pui la CAP-urile Uileacu de Beiuș și Cherechiu⁷⁷.

Cu câteva luni înainte de căderea regimului, nemulțumirile cauzate de lipsa alimentelor erau foarte prezente în lumea satului, fapt reliefat de informatorul Georgescu care semnala la 28 iulie 1989 nemulțumirile legate de rațiile de ulei, zahăr și alte produse, de lipsa pâinii, în locul ei vânzându-se la magazin colaci și împletituri, dar și de lipsa materialelor de construcții⁷⁸.

Instituția navetistului era din ce în ce mai prezentă în lumea satului. Navetiștii erau nemulțumiți în ultimii ani ai comunismului ca urmare a lipsei mijloacelor de transport către întreprinderile de la oraș. Raționalizarea carburanților și lipsa pieselor de schimb făcea ca autobusele utilizate pentru transportul la muncă să fie tot mai puține, rutele să nu mai fie respectate, iar defecțiunile să fie la ordinea zilei. În aceste condiții, navetiștii călătoreau în condiții mai mult decât improprii. Pe ruta Iteu-Marghita, bunăoară, în 1989 circula un singur autobuz cu o capacitate de transport, în două curse, de 120 de oameni. Numărul celor care se înghesuiau zilnic în mijlocul de transport era mult mai mare ridicându-se la 250-300 persoane, ceea ce făcea aproape imposibil transportul⁷⁹.

Nici teritoriul urban nu scăpa atenției Securității. Lucrurile erau aici mai complicate întrucât teritoriul de supraveghere era mai amplu. Tocmai de aceea atenția era îndreptată nu numai asupra claselor sociale foarte dragi comuniștilor, muncitorimea și țărănimea, ci și în direcția intelectualilor. Aceștia dădeau foarte multe bătăi de cap instituțiilor cu atribuții de supraveghere, așa cum s-a întâmplat în 24 ianuarie 1972 când studenții Institutului Pedagogic au organizat o manifestare dedicată sărbătoririi unirii Principatelor Române. Structurile de Securitate și Miliție au fost luate prin surprindere, ceea ce a determinat o anchetă pentru a se ajunge la organizatori. Utilizând rețeaua de informatori din rândurile studenților și profesorilor, Securitatea a aflat că în seara zilei de 23 ianuarie 1972, la îndemnul unor studenți din camerele 204 și 205 ale căminului de fete, în jurul orelor 24 au fost treziți mai mulți băieți, alături de care au constituit un nucleu al acțiunii⁸⁰. Alături de ei au venit și alți colegi cu care s-au adunat în curtea Institutului. Obținând aprobarea rectorului, au plecat în marș spre Teatru unde au încins o Horă a Unirii. A doua zi, 24 ianuarie 1972, la Institutul Pedagogic a avut loc o conferință dedicată Unirii Principatelor Române, la care a participat inclusiv Petru Fodor, secretarul Comitetului Județean al Partidului Comunist Român. El a atras atenția asupra faptului că manifestări de acest gen trebuie aprobate în prealabil organizația de partid altminteri pot apărea gesturi

⁷² *Ibidem*

⁷³ *Ibidem*

⁷⁴ *Idem*, *Fond documentar*, dos. 1193, vol. 3, f. 225

⁷⁵ *Ibidem*

⁷⁶ Gabriel Moisa, *Aspecte privind viața cotidiană din Bihor în ultimii ani ai regimului communist*, în *Crisia*, 2017, p. 203

⁷⁷ A.C.N.S.A.S., *fond documentar*, dos. nr. 1198, vol. 117, f. 68-69

⁷⁸ *Idem*, *fond rețea*, dos. 1846, vol. 2, f. 10

⁷⁹ *Ibidem*, f. 16 v.

⁸⁰ *Idem*, *fond documentar*, dos. 16556, vol. 43, f. 147

necorespunzătoare ale studenților, așa cum s-a întâmplat cu acest prilej. Șansa studenților a fost că regimul politic manifesta atunci o deschidere spre național altminteri ar fi beneficiat de altă măsură, așa cum s-a întâmplat bunăoară cu manifestările de la Mănăstirea Putna ale studenților ieșeni din 1957 soldate cu arestarea principalilor organizatori⁸¹. Totuși, 10 studenți au fost chemați la Securitate pentru a da explicații⁸².

Pentru a preîntâmpina asemenea acțiuni, în anii următori au fost gândite planuri de măsuri, astfel încât desfășurarea activităților să fie strict controlată⁸³. Mediile intelectuale au fost tot mai atent supravegheate deoarece se considera că puteau produce daune majore de imagine și, mai grav, de constituire a unor curente de opinie ostile. Tocmai de aceea, orice fel de întrunire era monitorizată. Astfel, în 1978 au fost descoperite discuții neconforme ideologic ale membrilor Cenaclului literar Ady Endre din Oradea. Din acel moment s-au depus eforturi pentru înlocuirea conducerii cenaclului cu persoane „*competente care să corespundă din punct de vedere politic*”⁸⁴. Se pare că acțiunea a fost în acest caz un succes, printre cei care dădeau direcție grupului fiind infiltrat un om controlat de Securitate. Cenaclul a activat în continuare, fiind o preocupare permanentă a structurilor de securitate. La 21 mai 1980 Securitatea Bihor primea o notă de la Securitatea Cluj-Napoca în care era semnalată intenția membrilor cenaclului de a scoate o revistă în limba maghiară⁸⁵. Supravegherea operativa s-a intensificat, cu atât mai mult cu cât membrii cenaclului intrau frecvent în relație cu cetățeni străini, mai ales din Ungaria⁸⁶. Securitatea a aflat că în aprilie 1982 ar fi apărut primul număr al revistei cenaclului având un puternic „*conținut iredentist-naționalist*”⁸⁷. Titlul ei era *Ellenpontok* [Contrapuncte]. La 1 septembrie 1982 Direcția I a Departamentului Securității Statului transmitea șefului Securității Bihor ordinul de deschidere a unei acțiuni sub numele de cod Revista pentru a „*contracara prin acțiuni ferme a oricăror încercări de această natură*”⁸⁸, lucru care s-a și întâmplat de altfel.

Cele mai mari probleme ale Securității în anii regimului comunist erau determinate de greutatea economică ale populației. Cartelarea alimentelor în anii '50 genera cele mai ample comentarii la adresa regimului⁸⁹. Fenomenul a revenit în actualitate în ultimul deceniu al regimului comunist. Pe lângă aceasta, muncitorii erau nemulțumiți și de condițiile de muncă dar și de reglementările Codului Muncii adoptat la 8 iunie 1950. Lucrurile erau foarte greu de stăpânit, fapt relatat de altfel de rapoartele informative ale Direcției Regionale a Securității Poporului Oradea din decembrie 1950. Ele informau despre nemulțumirile muncitorilor în legătură cu cuantumul concediilor de odihnă, marile diferențe salariale dintre muncitori, funcționari și directori sau personalul de conducere. Altele vizau reținerile salariale și neplata orelor suplimentare. Securitatea a realizat o listă a celor mai vocali contestatari. Aceștia intrau în vizorul instituției, fiind avertizați și prelucați atât pe linie sindicală cât și pe linia organizațiilor de partid. Cele mai multe nemulțumiri de acest tip au fost consemnate în Oradea și Salonta⁹⁰.

În Oradea era sediul Securității, în orașele județului existând birouri de Securitate. Toate dezvoltau rețele de informatori, ceea ce făcea ca instituția să fie omniprezentă. De-a lungul timpului metodele coercitive s-au schimbat și rafinat, fără a-și pierde însă din eficiență. Instituția informatorului rămânea una dintre cele mai eficiente metode de supraveghere, iar rețelele informative s-au dezvoltat foarte mult în diverse medii. Odată cu trecerea anilor s-a schimbat și tematica de lucru, urmărind evoluția societății în general. Tocmai de aceea, în ultimul deceniu comunist obiectivele au fost total diferite de anii '50, ca urmare a accentuării crizei economice. În ciuda propagandei oficiale care susținea superioritatea societății socialiste, Securitatea primea în paralel ordine să monitorizeze populația și să surprindă problemele reale ale unei populații cu un nivel de viață din ce în ce mai precar. Datele obținute de ofițeri și rețelele lor

⁸¹ Alexandru Zub, *Oglinzi retrovizoare. Istorie, memorie și morală în România*, Iași, 2002, p. 38-59

⁸² A.C.N.S.A.S., *fond documentar*, dos. 16556, vol. 43, f. 115

⁸³ *Ibidem*, f. 1-3

⁸⁴ Idem, *fond informativ*, dos. 210560, vol 1, f. 2

⁸⁵ *Ibidem*, f. 257

⁸⁶ Idem, *fond FCX (00110)*, dos.2456, vol. 11, f. 180

⁸⁷ *Ibidem*, f. 76

⁸⁸ *Ibidem*

⁸⁹ Idem, *fond documentar*, dos. 1205, vol. 8, f. 168

⁹⁰ *Ibidem*, f. 188-192

informative devoalau adevărul cotidianului comunist. Într-o notă sinteză din 24 martie 1984, întocmită de conducerea Securității Bihor, erau reliefate nemulțumirile cetățenilor în legătură creșterea taxelor pentru creșe și cămine, scumpirea articolelor de îmbrăcăminte, insuficiența locurilor de muncă și a oportunităților de dezvoltare profesională, dificultățile întâmpinate de familiile cu mai mult de 3 copii în aprovizionarea cu cele necesare traiului zilnic, modalitățile de supraviețuire ale unei populații din ce în ce mai alarmate de situația existentă și de perspectivele sumbre cu privire la educație și sănătate⁹¹. Asemenea buletine informative erau elaborate aproape lunar de organele de Securitate, dovadă că acestea cunoșteau bine problemele societății. Situația devenea din ce în ce mai gravă. Un raport din 1986 contura calvarul cotidian bihorean legat de programul foarte scurt de furnizare a energiei electrice, durata și frecvența mare a întreruperilor de curent electric, nerespectarea programului de furnizare a apei și căldurii, chiar și a celui publicat în presa locală. Erau subliniate și consecințele întreruperilor de curent traduse în scăderea productivității întreprinderilor, deteriorarea aparatelor de uz casnic, blocarea persoanelor în lifturi timp de 1-2 ore, frigul din locuințe, în iarna lui 1986 în apartamentele din Oradea fiind doar 6-15 grade, cheltuielile de întreținere nejustificat de mari în urma abuzurilor asociațiilor de locatari, lipsa alimentelor de bază, cozile mari în momentul distribuirii rațiilor la alimente și bunuri de larg consum⁹².

Securitatea raporta sistematic aceste probleme. Frecvența rapoartelor a crescut pe durata anului 1989 reliefând probleme din ce în ce mai mari. Astfel, spre exemplu, într-o notă a Securității din Oradea, datată 26 mai 1989⁹³, la numai o lună după discursul triumfalist de la Plenara CC al PCR 12 aprilie 1989⁹⁴ care anunța lichidarea plății datoriei externe a României, erau semnalate grave deficiențe în aprovizionarea populației cu produse agroalimentare. Nota făcea trimitere directă la „deficiențe în aprovizionarea populației cu produse agroalimentare”⁹⁵. Astfel, probleme majore erau în privința aprovizionării cu lapte. Gravitatea lucrurilor era semnalată de ofițeri care subliniau că „materia primă se realizează la nivel de 38% față de sarcina planificată pe județ”⁹⁶, ceea ce făcea ca populației să-i fie livrate zilnic „doar 58.000 litri lapte în zilele lucrătoare, precum și produse proaspete stabilite prin Programul Județean de Aprovizionare”⁹⁷. Lipsuri și mai grave erau semnalate de Securitate în spațiul produselor complementare precum „băuturi răcoritoare pe bază de zer și zară, batoane din miere artificială, brânză de vaci cu adaosuri, lapte praf cu must de malț”⁹⁸. Autorul documentului sublinia apăsător că „aceste produse complementare nu se realizează la nivelul sarcinilor stabilite, motivându-se lipsa repartițiilor de zahăr și a materiilor prime ce intră în componența produselor”⁹⁹. Acesta semnală și lipsa unor produse precum „brânza telemea, brânza de burduf, smântână, cașcaval, brânză de vaci în cantități care să satisfacă cerințele, iar laptele distribuit nu acoperă în toate cazurile necesarul”¹⁰⁰. Semnalul de alarmă era accentuat în ceea ce privește aprovizionarea unor creșe și grădinițe prin rețeaua unităților Alimentara care „se face în raport cu cantitatea de lapte primită și nu de numărul de copii existent”¹⁰¹, existând posibilitatea ca preșcolarii să nu beneficieze de hrană suficientă, fapt considerat nepotrivit chiar și de angajații Securității.

Neajunsuri erau conemnate și în aprovizionarea populației cu produse din carne. „Gama sortimentală este restrânsă și nedistribuită uniform cantitativ, predominând produse cu rentabilitate ca: salam de porc Mistreț, cîrnați Igniș, slănină afumată, oase”¹⁰², se spunea în document, iar materia primă era compusă din „carne cu valoare nutritivă redusă”¹⁰³. Deficiențele erau majore, fiind subliniate clar în documentația înaintată structurilor ierarhice superioare. Astfel, se spunea acolo, „întrucât nu se dispune de făină de soia, polifosfat de

⁹¹ Idem, *fond documentar*, dos. 1198, vol. 117, f. 81-82

⁹² Idem, *fond documentar*, dos. 1198, vol. 119, f. 67, 67v

⁹³ Idem, *fond documentar*, dos. 1193, vol. 2, f. 16-18

⁹⁴ *Scînteia*, 13 aprilie 1989, p. 1

⁹⁵ A.C.N.S.A.S., *fond documentar*, dos. 1193, vol. 2, f. 16

⁹⁶ *Ibidem*

⁹⁷ *Ibidem*, f. 16

⁹⁸ *Ibidem*

⁹⁹ *Ibidem*

¹⁰⁰ *Ibidem*

¹⁰¹ *Ibidem*

¹⁰² *Ibidem*

¹⁰³ *Ibidem*

sodiu și ulei, precum și de unele condimente ca: cimbru, chimion, maioran precum și de cantitățile sporite de grăsimi introduse, calitatea acestor produse era afectată. De asemenea, din lipsă de membrane adecvate, aspectul comercial lasă de dorit (se folosesc bășicile și membranele de ovine și cabaline). Au fost situații în care unele produse deficitare folosite în preparatele culinare preambalate, au fost înlocuite cu oase¹⁰⁴. Nici cantitățile de ulei nu erau suficiente. În consecință, se spunea acolo, „datorită stocurilor reduse de ulei, Centrala Uleiului București a emis cote care sunt sub cantitățile contractate de beneficiari Unele din acestea nu pot fi respectate de către Întreprinderea de Ulei Oradea. Până în ziua de 24 mai a.c., cota către ICRA Bihor de 208 tone, a fost realizată la nivel de 125 tone, din care la Beiuș – 2,4 tone, Salonta, 12,1 tone, Aleșd, 1,3 tone, iar la Marghita și Vașcău nu s-a livrat nici o cantitate¹⁰⁵. Având se pare acces la datele naționale referitoare la această chestiune, cel care a elaborat documentul a subliniat faptul că județului Bihor, deși este un județ de graniță, i s-a repartizat o cantitate de ulei mult sub necesar și mult sub cantitățile oferite altor județe. Între cele enumerate ca făcând parte dintre unitățile administrative bine aprovizionate erau: Alba, Arad, Cluj, Hunedoara, Sălaj, Maramureș, neînțelegându-se care este cauza pentru care dintre toate județele din vestul țării Bihorul era defavorizat.

Deficiențe majore erau semnalate și în privința asigurării necesarului de zahăr, amintindu-se că „I.I.S. Zahăr Oradea, în luna mai va termina stocul de zahăr pentru fondul pieței, rămânând numai în rezerva de stat, cantitatea de 7000 de tone¹⁰⁶, semnalându-se riscurile întrucât „unitatea aprovizionează cu zahăr beneficiari din 5 județe, necesarul de livrări pe lună fiind de 3000 tone¹⁰⁷. Situația era precară și în privința aprovizionării populației cu ouă, semnalându-se faptul că „cantitățile de ouă puse în vânzare prin rețeaua comercială ICS Alimentara și ICSIF, reprezintă aproximativ 30% din necesarul populației¹⁰⁸.

Nemulțumirile legate de condiția economică a cetățeanului s-au perpetuat de-a lungul anului 1989 fiind semnalate inclusiv în preajma și în timpul Congresului al XIV-lea (20 noiembrie 1989-24 noiembrie 1989). Ironia sorții făcea ca de la tribuna congresului să se anunțe marile realizări economice și creșterea nivelului de trai a populației. Conștienți de neadevărurile transmise structurile de forță primeau în paralel ordine să supravegheze în continuare populația, cu atât mai mult cu cât lucrările Congresului al XIV-lea trebuiau să se desfășoare fără probleme. Aceasta în condițiile în care în blocul comunist lucrurile scăpaseră de sub control¹⁰⁹. Așadar, în zilele premergătoare Congresului al XIV-lea ofițerii Securității urmau să evalueze sincer starea de spirit a populației județului Bihor. Concluziile aduceau în atenție aceleași probleme economice. Redactat în cea de-a doua zi a congresului, la 21 noiembrie 1989, raportul evidenția probleme ale românilor și diferența enormă dintre propagandă și realitate¹¹⁰, o realitate demobilizatoare așa cum de altfel semnalau rapoartele Securității. Ele nu ezitau să spună adevărul. Una dintre notele referitoare la situația din orașul Marghita chiar în perioada congresului adnota că în rândul populației „*există o stare de spirit necorespunzătoare determinată de restanțele mari în livrarea buteliilor de aragaz, lipsuri în repartitia locuințelor, neplata concediilor medicale, precum și de neajunsurile existente în aprovizionarea cu produse alimentare*”¹¹¹. Cea mai mare problemă semnalată era legată lipsa celor necesare traiului zilnic. Raportul făcea o descriere a problemelor existente în octombrie și noiembrie 1989, fiind evidențiate diferențe uriașe între ceea ce fusese repartizat populației și cantitățile foarte mici primite în realitate.

¹⁰⁴ *Ibidem*, f. 16-17

¹⁰⁵ *Ibidem*, f. 17

¹⁰⁶ *Ibidem*

¹⁰⁷ *Ibidem*, f. 17-18

¹⁰⁸ *Ibidem*, f. 18

¹⁰⁹ Adam Burakowski, Aleksander Gubrynowicz, Paweł Ukielski, 1989. *Toamna națunilor*, Iași, 2012; Stelian Tănase, *Istoria căderii regimurilor comuniste. Miracolul revoluției*, București, 2009

¹¹⁰ A.C.N.S.A.S., *fond documentar*, dos. 79/1989, f. 1-132

¹¹¹ *Idem*, *fond documentar*, dos. 1193, vol. 3, f. 85

Produse	1989	Octombrie	Noiembrie
Carne	repartiție livrat	18 tone 4,7 tone	40 tone 4,1 tone
Preparate din carne	repartiție livrat	39 tone 10,7 tone	40 tone 5,9 tone
Conserve carne	repartiție livrat	13 tone 0 tone	13 tone 0 tone
Preparate culinare	repartiție livrat	7 tone 10,3 tone	7 tone 2,3 tone
Pește	repartiție livrat	1 tonă 4,5 tone	4 tone 2,3 tone
Conserve pește	repartiție livrat	3 tone 1,5 tone	3 tone 0,7 tone
Produse lactate	repartiție livrat	10 tone	9 tone
- brânzeturi	repartiție livrat	0,35 tone	0,2 tone
- margarină	repartiție livrat	3 tone	3 tone
- unt	repartiție livrat	4,9 tone	2,3 tone
	repartiție livrat	0 tone	2 tone
	repartiție livrat	0,2 tone	0 tone ¹

După cum se poate constata existau mari probleme în aprovizionarea populației cu produse de primă necesitate. Situația era una generală pentru întregul județ Bihor și pentru întreaga țară.

Un alt raport al organelor de Securitate din 25 noiembrie 1989, la o zi după terminarea congresului, vine să consemneze starea de nemulțumire a populației pe durata întregului forum al comuniștilor români. Documentul este unul exemplar pentru ceea ce înseamnă transmiterea datelor din teritoriu de așa manieră încât, odată reales Nicolae Ceaușescu, să nu creeze disconfort, nici adresanților, nici celor care întocmeau adresa. Astfel, se sublinia acolo, în Bihor lucrările Congresului al XIV-lea au fost urmărite într-o „*atmosferă liniștită, lipsită de frământările și tulburările din alte țări socialiste (...), ceea ce demonstrează că politica generală a partidului și statului nostru este justă, urmată de încredere de întregul popor*”¹¹². Ori, se cunoaște faptul că în Oradea și Bihor în toamna anului 1989 au avut loc, chiar în perioada Congresului, nemulțumiri afișate față de situația din România¹¹³. În ciuda faptului că nota Securității dorea să escamoteze realitatea, din ea răzbat nemulțumirile populației. Raportul din 25 noiembrie 1989 sublinia că multele comentarii din perioada congresului „*vizează probleme legate de mai buna aprovizionare a populației cu produse agroalimentare și produse de larg consum. Aceasta cu atât mai mult cu cât în conținutul raportului se vorbește în mai multe rânduri de ridicarea nivelului de trai al poporului*”¹¹⁴. Ofițerii sesizau diferențele dintre propagandă și realitatea cotidiană, fapt surprins de altfel de raport. Este un indiciu că Securitatea atrăgea atenția asupra acestui fapt și sublinia că populația era nemulțumită afirmând că „*este inadmisibil ca după o recoltă atât de bogată, făina ca produs raționalizat să nu fie distribuită lunar, orezul să lipsească de mai mult timp din rețeaua comercială, lipsă resimțită mai acut în prezent în ajunul sărbătorilor de iarnă, carnea, preparatele din carne, produsele lactate, dulciurile și ouăle să nu se găsească în cantități suficiente în magazinele alimentare, iar unele produse din import, condimente să*

¹¹² *Ibidem*, f. 247

¹¹³ Gabriel Moisa, *Acte de revoltă anticomunistă în Oradea și Bihor în toamna anului 1989*, în Gabriel Moisa, Mircea Bradu, Radu Davidescu, *Revoluția română la Oradea. Documente, mărturii*, Oradea, 2009, p. 49-55

¹¹⁴ A.C.N.S.A.S., *fond documentar*, dos. 1193, vol. 3, f. 247 verso

nu se găsească deloc”¹¹⁵.

Securitatea bihoreană trăgea semnale de alarmă subliniind existența unei stări de nemulțumire generală. În egală măsură documentele semnalează faptul că oamenii aveau așteptări mari de la Congresul al XIV-lea constând în măsuri de corectare a problemelor¹¹⁶. Nemulțumite erau cadrele medicale care semnalau „lipsa unor medicamente de primă necesitate din spitale, farmacii și depozitele Centrofarm”¹¹⁷. Penuria de medicamente era o realitate cotidiană în societate, completând o altă realitate sumbră, lipsa mâncării. Toate contribuiau la grave deficiențe de sănătate cauzate de malnutriție și lipsa unei medicații specifice. Malnutriția afecta în egală măsură persoanele adulte și copiii putând chiar provoca dizabilități permanente și o predispoziție crescută la infecții. Realitățile cotidiene din România anilor '80 au creat această posibilitate, iar cozile din fața magazinelor erau „o reflexie a subdezvoltării și a resemnării cu mizeria etatizată”¹¹⁸. Cultura penuriei este un concept folosit adesea când se vorbește despre societatea românească a anilor '80¹¹⁹, făcând referire la modul în care indivizii și gospodăriile făceau față lipsei de alimente. Toate demonstrează încă o dată faptul că demagogia și propaganda regimului construiau o lume paralelă. În ciuda deficiențelor semnalate, în raportul său la congres Nicolae Ceaușescu susținea ideea creșterii substanțiale atât a nivelului de trai cât și a consumului alimentar. Astfel spunea acesta „consumul alimentar a crescut de la 1.800 de calorii zilnic pe locuitor, în 1950, la circa 3.300 de calorii în prezent, România înscriindu-se între țările cu un bun consum din punctul de vedere al necesităților fiziologice”¹²⁰. Întins pe șase ore, raportul prezentat la 20 noiembrie 1989 afirma marile realizări ale regimului și creiona o lume de basm.

În ultimii ani ai regimului Securitatea Bihor a sesizat o înmulțire a numărului ziariștilor străini care au vizitat județul. Unii și-au declinat calitatea, alții însă nu. În urma documentării realizate de ofițerii de securitate s-a ajuns la concluzia că numărul acestora a fost mult mai mare, cei mai mulți având acoperirea de turiști. Într-un raport din 17 octombrie 1988 întocmit de Serviciul III din cadrul Securității Bihor adresat Direcției a III-a din București, a reieșit faptul că în perioada ianuarie-octombrie 1988 au fost semnalati oficial pe teritoriul județului 6 ziariști străini. Neoficial însă, spunea același document, invocând calitatea de turiști, au mai fost alte 42 persoane. Aceștia au fost urmăriți pe întreaga perioadă a șederii lor în județ, constatările ofițerilor de Securitate întărind convingerea că prezența lor se datora inclusiv culegerii de informații. Aceștia erau interesați să strângă date despre cultele și credințioșii din România, destinul minorității maghiare și dacă există o stare de nemulțumire accentuată în rândul acesteia, situația economică a țării și potențialul exploziv, sistematizarea rurală¹²¹. Se remarcă o insistență foarte puternică a acestor turiști pe starea de spirit a populației, aprovizionarea cu produse agro-alimentare, modul în care sunt respectate drepturile cultice, fotografierea cozilor de la magazine¹²². În unele cazuri s-a încercat compromiterea celor care veneau în țară. Așa a fost cazul unui cetățean turc angajat al Ambasadei Turciei la Budapesta, surprins „în compania unor tinere cu preocupări parazitare”¹²³. Odată prins, acesta a declarat că este dispus să facă servicii autorităților române numai să nu se afle despre cele întâmplate. Prezența din ce în ce mai mare a ziariștilor și turiștilor în Bihor era considerată alarmantă de șeful Securității bihorene. El afirma într-unul dintre rapoarte, că în condițiile internaționale deosebit de complexe din toamna anului 1989 este ciudată afluența crescândă a ziariștilor străini care se deplasau în Bihor folosind acoperirea de turiști individuali sau în grup, dar în fapt culegeau informații.

În aceste condiții, ceea ce s-a întâmplat în decembrie 1989 a venit aproape firesc și de la sine pe un fundal pregătit parcă înadins, inclusiv de structurile de putere existente atunci, politice, administrative și represive deopotrivă. Situația era, așadar, propice pentru a se declanșa evenimente majore, iar amorsarea exploziei s-a făcut pe un teren afânat.

¹¹⁵ *Ibidem*

¹¹⁶ *Ibidem*

¹¹⁷ *Ibidem*

¹¹⁸ Paul Cernat, *Cozi și oameni de rând în anii '80*, în Adrian Neculau (coord.), *Viața cotidiană în comunism*, Iași, 2004, p. 191

¹¹⁹ Liviu Chelcea, Puiu Lățea, *Cultura penuriei: bunuri, strategii și practici de consum*, în *România anilor '80*, în Idem, p. 152-174

¹²⁰ A.C.N.S.A.S., *fond documentar*, dos. 76/1989, vol. 1, f. 35,

¹²¹ Idem, *fond documentar*, dos. 17792, vol. 16, f. 29-32

¹²² *Ibidem*

¹²³ *Ibidem*, f. 31